

A BURGENLANDI SZENTKULTUSZ ÉPÍTETT ÉS TÁRGYI
EMLÉKEI¹

Az egykori Nyugat-Magyarország, a mai Burgenland búcsújáró helyeivel, a magyar, a német és a horvát lakosság búcsújáró szokásaival számos tanulmány foglalkozik (Barna, 1990, 246.). Ebben a nyugat-dunántúli térségben van – összehasonlítva a történelmi Magyarország más részeivel – a legtöbb búcsújáróhely, köztük számos középkori és barokk-kori alapítású. Ennek történetileg egyik oka az, hogy ez a vidék jórészt katolikus maradt a reformáció idején, vagy viszonylag korán, még a 17. század folyamán visszatért a katolikus vallásra. Másik fontos okként – ezzel is összefüggésben – a birtokos családok (Esterházy, Zichy, Nádasdy Erdődy, Batthyány, Harrach) katolicizmusa, ellenreformációs és kegyúri tevékenysége, harmadikként pedig a barokk szellemi központok: Bécs, Pozsony, és Nagyszombat, illetőleg a katolikus püspökségek (Bécs, Nagyszombat, Nyitra, Győr, Veszprém, majd Szombathely) kisugárzó hatása említhető. Ez a barokk szellemiség mindmáig rányomja bélyegét a nyugat-magyarországi területek tárgyi emléktanyájában is megnyilvánuló vallásosságára.²

Dolgozatunk – a teljesség igénye nélkül – próbálja számba venni a ránk maradt magyar vonatkozású szakrális emlékeket.

¹ Jelen dolgozat a 2008-ban, a Klebelsberg Kuno ösztöndíj révén Burgenlandban eltöltött két hónapos kutatómunkám gyűjtött anyagának egy részét dolgozta fel.

² Burgenland vagy Várvidék a történelmi Magyarországhoz tartozott 1921-ig. A tartomány területe fölött 1921 előtt három vármegye: Vas, Sopron, Moson gyakorolta a közigazgatást. Ebből adódik, hogy történelme, régészete, művészettörténete építészete és népművészete szoros egységet képez a Nyugat-Dunántúléval. 1919-ben a Saint Germain-i békeszerződés értelmében Ausztriához csatolták. A honfoglaló őseink által a 10–11. században kiépített határvédő vonal – a gyepűrendszer – egyik jelentős megmaradt része a Felső-Őrség. Ezek az őrségi falvak kultúrájukban, népművészetükben egységet alkotnak a magyarországi őrségi településekkel, és a tartomány egyetlen magyar nyelvszigetét alkotják. Az Árpád-korban a sűrű háborúzások következtében a határőrvidék magyar lakossága fokozatosan pusztult. A magyarság helyébe németek kerültek. A török hódoltság alatt ez a folyamat folytatódott, az eredeti magyar lakosságnak csak a töredéke marad fenn, s a török elől jelentős számban húzódtak a horvátok is erre a területre. Az egyre inkább nyelvszigetté váló magyar falvak megmaradásának elősegítője lehetett kisnemesi státusuk, valamint a protestáns vallások korai felvétele is elősegítette az elkülönülést a beköltözőkkel szemben, bár később földesúri nyomásra sokan rekatolizáltak. Az Ausztriához csatolás után a belső nyelvszigetből külső nyelvsziget lett. Jelenleg nagyjából 5000-re tehető a magyarok lélekszáma, nagy részük Felsőőrben, Alsóőrben és Őrszigeten, kisebb részük Felső- és Alsópulyán él. Kisebb magyar szórványok találhatók a Fertő tó és Németújvár környékén.

Búcsújáróhelyek

A nyugat-dunántúli búcsújáróhelyekről szólva Esterházy Pál különös szeretettel ír a saját birtokain lévő kegyhelyekről, nevezetesen Kismarton, Fraknó, Boldogasszony csodatévő szobrairól, illetve képeiről (ESTERHÁZY, 1690).

Boldogasszony már 1335-ben ismert búcsújáró hely. 1529-ben a törökök lerombolták, csupán a templom Mária-képe maradt meg. Az új templomot Esterházy Pál építtette 1668–69-ben. A törökök 1683-ban ismét lerombolták. A újjáépített templom felszentelése mai formájában 1702-ben történt meg. A kegytemplom mellé az ugyancsak Esterházy Pál által épített kolostor szerzetesei évszázadokon át a környék híveinek lelki gondozói voltak.³ Emlékük, valamint az alapító kegyúr emléke a templomban is lépten-nyomon fölfedezhető.

A templom főoltárán lévő öltöztetős kegyszobor 14. századi (vannak, akik régebbinek tartják), hársfából készült, s a vidék leghíresebb gótikus Mária-szobraként ismerik. A szobor eredetileg a fraknói vár kápolnájában állt, 1680-ban ajándékozta a templomnak Esterházy Pál. Főünnepé szeptember 8-a, Kisboldogasszony napja, amikor napjainkban főképpen horvát zarándokok látogatnak el ide. Néhány évtizeddel ezelőtt hajnali 3 órakor körmenet vonult a falun keresztül, virrasztottak, várták a napfölkeltét, pirkadatkor letérdeltek, és elimádkozták az úrangyalát (BÁLINT, 1977, II. 269.). A kegytemplom bejáratánál elhelyezett „Gästebuch” (Vendégkönyv) a zarándokok Máriához intézett kéréseit, köszöneteit tartalmazza, és a beírások tanúsága szerint Magyarországról is – főleg Győr-Sopron megyéből – számosan látogatják a templomot.

1. kép A lorettomi kegytemplom.

A lajtaszéki szervita templom és kolostor korábban búcsújáróhely volt, 1594-ben alapították. A törökök 1683-ban lerombolták. 1713-ban a lerombolt templom közelében egy eltemetett Mária-szobrot találtak, s az újjáépítés után ez a szobor került a főoltárra.

A másik nevezetes kegyhely, amely évszázadok óta meghatározója e vidék vallásos életének, Lorettom/Loreto (1. kép). Lorettom nevét

A másik nevezetes kegyhely, amely évszázadok óta meghatározója e vidék vallásos életének, Lorettom/Loreto (1. kép). Lorettom nevét

³ A kolostort a magyar ferencesek 1938-ban hagyták el, mert nem akarták fölvenni az oszt-rák állampolgárságot. Ettől az időtől oszt-rák ferencesek lakják.

az olaszországi Loretto kegyhelyről kapta. 1644-ben a környék kegyura, Stotzingeni Rudolf az olaszországi Loretto-ból elhozta a kegyszobor másolatát és kápolnát épített a szobornak. 1650-től Nádasdy Ferenc lett a kegyúr, aki 1651-ben elkezdte építeni a templomot és kolostort. 1683-ban a törökök elpusztították a faluval együtt.

A török pusztítás után Esterházy Pál építtette újjá az épületegyüttest 1707-ben. II. József a kolostort bezáratta, a szerzeteseket elűzte. 1926-ban ismét a szerviták vették gondjukba a templomot és kolostort. 1964 óta az Ostyaőrző Szűz Mária Rend gondozza a Mária-szentélyt. Búcsújárás első-sorban az ún. „Horvát vasárnapon”, szeptember 3. vasárnapján van. Ilyenkor több ezer zarándok keresi fel a kegyhelyet. A búcsújáró helyhez közeli országúton található az a kápolna, ahol a hagyomány szerint megtalálták a kegyszobrot.

Léka plébániatemplomát és kolostorát a kegyúr Nádasdy Ferenc alapította 1655-ben. Templom titulusa Tolentinoi Szent Miklós, akinek tiszteletét a barokk korban az Ágoston-rendi szerzetesek terjesztették. Azonban a búcsújárás mégis Mária kultuszához kapcsolódik. A barokk Mária-oltáron lévő kép Máriát, mint a Magyarok Nagyasszonyát ábrázolja, koronázási palástban. A mellékoltáron lévő Patrona Hungariae oltárkép alján Buda 1686-os ostroma látható. A kép fölött a Nádasdy címer a hajdani alapítóra emlékeztet.

Az alsóöri katolikus zarándokok Kisboldogasszony napján látogatták a kegytemplomot. A hajdan gyalogosan érkezőket harangzúgás fogadta. Az ünnep fénypontja a gyertyás körmenet volt, amelyet az ünnep előestéjén tartottak. A főteret megkerülő körmenetben négy Mária-lány virággal díszített lourdes-i Mária-szobrot vitt. A búcsúsok között magyarok, németek és horvátok is voltak, ezért a lányok kiválasztásánál is figyelembe vették azok nemzetiségi hovatartozását. Először a németek, majd a horvátok, végül a magyarok vitték a hordozható szobrot.

A magyar zarándokok ez alkalommal a Nádasdy-kriptát is felkeresték. Az utóbbi években az autós és autóbuszos búcsújárás miatt a gyertyás körmenet és a templomi virrasztás elmarad (Barna, 1990, 252.). Híres középkori kegyhely volt a Máriafalvi búcsújáró templom.

A Mária mennybevitеле templomot még a 14. században a Kanizsaiak kezdték építeni. Két periódusban épült: 1400 körül, és a 15. század végén. Az átépítés miatt a kegyszobra nem túl régi. A templom üvegablakai Szent Istvánt és Szent Lászlót ábrázolják. Érdekes módon az elmúlt években a Mária-tisztelet mellett a templom Szent Borbála-képének kultusza került előtérbe.

A németújvári Havas Boldogasszonynak szentelt várkápolna 15. századi, gótikus stílusban épült. A kegyképről közelebbit nem tudunk. Újkori tiszteletére és kultuszának feléledésére utal, hogy a környékeliek előszeretettel tartják itt az esküvői szertartásokat. A németújvári ferences templomban eltemetett és az 1990-es években boldoggá avatott Batthyány-Strattmann László herceg orvos, a „szegények orvosa” tisztelete lépett napjainkban a várkápolna

kegyképének kultusza helyébe, akinek sírjához messze földről zarándokolnak a különféle testi bajokkal, különösen a szembetegségekkel küszködők.

A rohonci Szent Katalin templom Harangos Madonna-szobra egyike azoknak a szobortípusoknak, amelyekből ezen a vidéken számos emléket fölfedezhetünk nemcsak templomokban, hanem köztéri szobrok, fülkeszobrok formájában is. Nevét palástjának alakjáról kapta (2–3. kép).

A Batthyány Ádám által 1679-ben építtetett templom Madonna-szobra a 17. század végéről való.

2. kép Harangos Madonna egy reneszánsz ház homlokzatán. (Nezsider)

3. kép Öltöztetős harangos Madonna-szobor. (Rohonc, plébániatemplom)

Pálos alapítású (1475) a sopronkerteszi búcsújáró kápolna (a kápolnához hajdan remetelak is tartozott), amely – eltérően az előbbiektől – nem Mária kegyhely. Búcsúnapját szeptember 14-én, Szent Kereszt Felmagasztalásának ünnepén tartják, s a helybeliek elmondása szerint főképpen horvátok keresik fel (4. kép).

A burgenlandi tájhoz szervesen hozzátartoznak a falu végén, utak mentén, évszázados fák takarásában meghúzódó kápolnák. Legtöbbjük barokk kori, vagy 19. századi, többnyire fogadalmi kápolnák, illetve Mária tiszteletére épültek, azonban akad közöttük sír-

4. kép A kertesi Pálos kolostor és remetelak. (Sopronkertes)

kápolna is, mint a Harrach család temetőkápolnája Pándorfalu határában (1826). (5. kép)

5. kép A Pándorfalu határában lévő Szent Kereszt kápolna.

A Szent Kereszt kápolna bejárata fölötti fülkeszobrok föltről és balról nézve: Szent Flóriánt, Szent Rókust, Szent Rozáliát, és Szent Sebestyént, a „pestis szenteket” ábrázolják (6. kép).

6. kép A Pándorfalu határában lévő Szent Kereszt kápolna bejárata fölötti fülkeszobrok.

Nagyfalva határában található a kör alaprajzú Szent Anna kápolna (1670). A szentgotthárdi csatában⁴ elesett gróf Trautmannsdorf felesége alapította. Oltárképén Szent Anna tanítja Máriát, az ablakában pedig egy magyar nemzeti színű koszorú van elhelyezve. A kápolnában később helyezték el egy török pasa síremlékét. A 19. század végétől a csata évfordulóján minden évben török delegáció érkezik Nagyfalvára, hogy megkoszorúzza a síremlékét.

A Pátfalva és Boldogasszony közötti út mellett a fák lombja között bújkik meg Szent Rókus kápolnája.

Barátudvar-Zurány között az út mellett egy 1835. feliratú kolera-kápolna található, a rajta lévő évszám a falut megtizedelő egykori kolerajárvány szomorú dátuma. Benne falra festett pieta-jelenet látható, Mária ölében tartja a megfeszített Jézust.

A legtöbbjük Szent Flórián (Alsóőr), Szent Kereszt (Vulkapordány), valamint Szent Rókus tiszteletére épült. A Rókus-kápolnák szintén a pestis járványokra emlékeztetnek. A szent fogadott ünnepén a hívek körmenetben vonultak ki a kápolnákhöz. Ugyanez volt a szokás szárazság, vagy más elemi csapás idején is.

7. kép A Szent Flórián fülkeszobor (Nyulás, 1740).

Alsóőron a falu végén található egy Szent Flórián kápolna, bejárata fölött Szent Flórián fülkeszobra látható. A kápolna oltárterítőjére „Szent Flórián könyörögj érettünk” fohász van arany színnel felírva, az oltárasztalon közepén Szent Flórián szobor, mellette angyalszobrok, előtte pedig feszület látható. A falon Jézus szíve és Mária szíve szentképek vannak elhelyezve. A szent nevenapján a hívek minden évben gondoskodnak a kápolna fölvirágozásáról.

Flórián különleges tisztelete nem véletlen, hiszen a hagyomány szerint Noricum földjén, a mostani Felső-Ausztriában élt (BÁLINT, 1977, 351.). Szinte nem találunk olyan helységet, amelyben szobra, templomi zászlója ne volna. Névünnepét a legtöbb helyen ma is fogadalmi napként tartják számon. Különlegesen szép szobrával találkozunk Füles falu végén, a Zichy-Meskó kastélypark bejáratánál. (E Szent Flórián fülke szobor 1740-ből való.) (7. kép)

⁴ 1664 aug. elsején a falu határában zajlott le a törökök és a császári csapatok között az az ütközet, amely a szentgotthárdi csata néven vonult be történelmünkbe. Az ütközet a keresztény had győzelmével ért véget. Ennek a győztes csatának a következménye volt a magyar szempontból rendkívül hátrányos vasvári béke.

8. kép A Rozália-kápolna Fraknó közelében a Rozália-hegyen (1670).

A Fraknó közelében lévő Rozália-kápolnát Esterházy Pál nádor építtette 1666-ban (8. kép). A kápolna a nyugat-magyarországi barokk Rozália-kultusz központja (BALINT, 1977, II. 258.). A Fraknóba telepített szerviták – a kolostor alapító Esterházy Pál végrendelete értelmében – a mai napig kötelesek Szent György és Szent Mihály napja közötti időben vasárnaponként misét mondani a kápolnában.

Fogadalmi szobrok, feszületek

Hasonlóan a táj részét képezik a különféle célból épített fogadalmi keresztek/feszületek, szobrok, köztük számos Mária-szobor, Szentháromság- és pestis-oszlopok, amelyekhez jeles napokon (a szent névünnepe, fogadott ünnepen) körmenetben járándokolnak a helybéli hívek. A pestis-oszlopok és Mária-szobrok nagy része 18. századi, és a hajdani kegyurak adományából épült. Az útkereszteződéseknél, faluszélen felállított feszületek mellett ma is gyakran láthatunk középkori eredetű mécses tartót (így például Márcfalván, Nyulason), amelyeket régen éjjelre meggyújtottak, hogy ezzel elriasszák a jámbor emberekre itt leselkedő gonoszt, illetve elkárhozott lelkeket.

Győr török alóli felszabadulásának (1598) emlékét hirdetik a pellengérre emlékeztető győri keresztek (Raaber Kreuz), amelyekkel ezen a vidéken – a győri egyházmegye régi területén – is találkozhatunk (Lajtapordány, Kismarton, Savanyúkút).

Formáját tekintve ugyancsak győri kereszt, és történelmi emlékhelyé vált a Nagyfalva határában felállított „Fehérkereszt”, amelyet az 1664-es szentgotthárdi csata elesett hőseinek emlékére állítottak⁵ (9. kép).

9. kép A „Fehérkereszt” Nagyfalva határában.

A Szentháromság-oszlopokat a gyakori pestisjárványok, természeti csapások elhárítására emelték. Közülük az egyik legismertebb Kismarton pestis-oszlopa, amely az 1713-as nagy járványra emlékeztet (10. kép). Kismartonban a pestis emlékezetére minden évben Szentháromság vasárnapjára virradó éjjel kettőkor megszólalnak a harangok. A harangozást – egy haranggal – Bertalan napjáig megismétlik. A 75 napig tartó harangozás a pestis idejére emlékeztet.

A Szentháromság-oszlopok gyakori mellékalakja – Rozálián, Rókuson, Sebestyénen kívül – Nepomuki Szent János, akinek önálló szobrával is számos helyen találkozunk. Megtaláljuk házak homlokzati fölkéjében, útszélien, hidak, patakok mellett. Márcfalva határában a Márc pataknál 1767-ben búcsújáró kápolna épült tiszteletére. A kápolna szentélyében fölfakadó forrásnak gyógyító erőt tulajdonítottak. Napjainkra a forrás is, a kápolna is eltűnt, a helybeliek nem tudták megmondani, hogy hol állott valamikor. Szobra az egyik legjellegzetesebb téralakító eleme a magyar barokk városképnek (11. kép).

⁵ A keresztet a falu nyugati szélén 1840-ben állította Kuzmits Dániel szentgotthárdi perjel. A kőkereszt az egykori csatatéren, közvetlenül az országút mellett áll, talpazatán magyar, német, francia és latin nyelven a következő szöveg olvasható: „Itt nyugvók porai ama győztlen hősi fiaknak, kik eme környéket vérökkel megneemesítették. A hit, fejedelem s honért harcolván a durva törökkel. Az hont jármától megszabadították. 1664.”

10. kép A pestis-oszlop a Haupt gassén (Kismarton, 1713).

11. kép A Nepomuki Szent János-oszlop (Kisbaldogasszony).

Az Árpád-házi szentek kultusza

Szent László és Szent István kultusza napjainkban is eleven ezen a vidéken. A terület nagyságához viszonyítva szinte sehol másutt nincs ilyen sok szobor és kép királyainkról. A László-tisztelet – Györggyel, Mártonnal, Mihállyal, Antiochiai Margittal együtt – a gyepű őrzés, a középkori honvédelem küzdőszellemét erősítette. Szinte alig van templom, amelyben szent királyainknak ne lenne szobra, illetve képe. Középkori templom-patrocíniumai: Órisziget, Pinkamiske, Léka.

A vasvörösvári templom főoltárán balra Szent István, jobbra Szent László aranyozott szobra látható (12–13. kép). A németújvári ferences templom

12. kép Szent István a vörösvasvári templom főoltárán.

13. kép Szent László a vörösvasvári templom főoltárán.

főoltárán hasonló elrendezésben láthatjuk a két szentet, két ferences szent társaságában (14. kép). Órisziget Árpád-kori templomában a 17. század elején készült oltárt Szent László faragott, festett szobra díszíti. Pándorfalu templomának főoltárán rendhagyó módon Szent László ajánlja föl a koronát a Boldogasszonynak. A templombúcsút Szent László napján (június 27-én) tartja a falu horvát népe, s az ünnepi nagymisén a falu hajdani kegyurainak, a Harrach-családnak a leszármazottja is részt vesz.

Szent István középkori titulussai több helyen a mai napig élnek, így: Lajtafaluban, Nemesvölgyén, Alsómedvesen, Apátistvánfalván, Vasdobrán. Szent István a leggyakrabban magyar nemesi viseletben látható, amint a koronát fölajánlja a Boldogasszonynak.

Hasonló jelenetet láthatunk a ruszti plébániatemplom mennyezeti freskóján is.

14. kép A németújvári ferences templom főoltárán balra Szent István, jobbra Szent László aranyozott szobra látható.

Felsőrönök máig őrzi Szent Imre tiszteletét. Temploma búcsújáróhely, a táj valamikor gyepű volt. A helyi hagyomány szerint Imre herceg szeretett itt vadászni, ezért a Németújvári-Batthyány grófok templomot építettek a tiszteletére.

A templom néhány lépésre van a határtól, azonban a falu már Ausztriához tartozik. Búcsúnapján (november 5-én) Ausztriából is sokan zárandokolnak ide (BÁLINT, 1977, 449.).

Alakja megjelenik többek között a lorettomi kegytemplom Szent István kápolnájának oltárképén, a fraknói vár bejáratánál, valamint a védenyi templom homlokzatán (15. kép).

Szent Márton e vidék méltán népszerű szentje, hiszen a hagyomány szerint Savaria/Szombathely a születési helye. Ő a védőszentje a Szombathelyi püspökségből kivált Kismartoni püspökségnek is. A hajdani virágzó középkori Márton-kultuszról tanúskodnak az itteni templom patrocíniumok, oltárok például Németlövő, Királyfalva, Nagyfalva, Pusztaszentmihály (BÁLINT, 1977, 459.). Nevét őrzik egyes helynevek,

15. kép Szent Imre herceg fülkeszobra a védenyi templomban.

így Kismarton, Nagymarton is. A Márton napi pásztorjárás ezen a vidéken szintén ismert. A mártonkifli, mártonrétes hagyománya helyenként ma is él (Boldogasszony, Zurány, Fraknó, Miklóshalma, Felsőpulya stb.).⁶ Számos ábrázolásainak egyike a sopronszentmártoni templomban a főoltáron látható barokk szobra (16. kép).

16. kép Szent Márton szobra a sopronszentmártoni templomban a főoltáron.

Szent Erzsébet és Szent Margit alakját láthatjuk a fraknói vár belső bejárata fölötti fülkékben. Margit föltűnik még a máriafalvi templom festett üvegablakán Szent Imre mellett. Erzsébetnek mellékoltára van Féltorony templomában, és fülkeszobra a sopronnyéki templom tornyán.

Zászlók

A tárgyi emlékek sorában különleges helyet foglalnak el a körmeneti, templomi, céhes, illetve a vallásos tárgyú hadizászlók.

⁶ Régi hagyomány volt Kismartonban, hogy úrnapi utáni vasárnap a pástorok az Esterházy kastély előtt a herceg tiszteletére ostort durrogtattak. Az ezért kapott áldomás az uradalmi kimutatások között Martinitrunk (Márton-ital) néven szerepelt (BÁLINT, 1973, 353.).

17. kép Baumkirchner András egykori várúr, templomalapító domborműve Szalónak várában (1450).

A burgenlandi templomok nagy része magán viseli a kegyúri alapítók emlékét, amelyekhez hozzá tartoznak a falba épített síremlékek, s ezek némelyikén vallásos tárgyú hadizászlókat is megfigyelhetünk. Az elhunyt kegyurat gyakran ábrázolják zászlóval a kezében.

A 15. századi vörös márvány domborművön Baumkirchner András kezében tartott zászlón egy templom látható (17. kép). Ugyancsak vallásos tárgyú hadizászlót tart kezében Batthyány Boldizsár az általa 1649-ben alapított ferences templom és kolostor oldalsó bejáratánál elhelyezett márvány síremlékén.

A főúri temetkezésekről Erdélyből van részletes leírásunk a 18. századból, Apor Péter tollából (APOR, 1736, 1972, 72–73.), azonban ennek alapján feltételezhetjük, hogy a temetés nyugat-magyarországi főurainknál is hasonló ceremóniával mehetett végbe, amely szertartás elengedhetetlen kellékei voltak a halottas zászlók. Erről tanúskodnak azok a ránk maradt zászlódarabok, amelyeket a Fraknoi várban állítottak ki. Közülük is kiemelkednek Esterházy Miklós, Esterházy Krisztina és a vezekényi csatában

elhunyt Esterházy László domborított hímzéssel készített, címeres halotti zászlói (18–19. kép).

A Batthyányak németújvári várában őrzik azt a Máriás zászlót (16. század), amelyet a hagyomány szerint Batthyány Ferenc a dereka köré csavarva menekített el a mohácsi csatamezőről. A zászló piros selyemdamasztból készült, beszótt virágmintás zászlódarab, amelynek egyik oldalára az arany sugarak által körülvelt Patrona Hungariae alakját festették, feje fölött a magyar koronával, a másik oldalán pedig a magyar címer látható⁷ (20–21. kép).

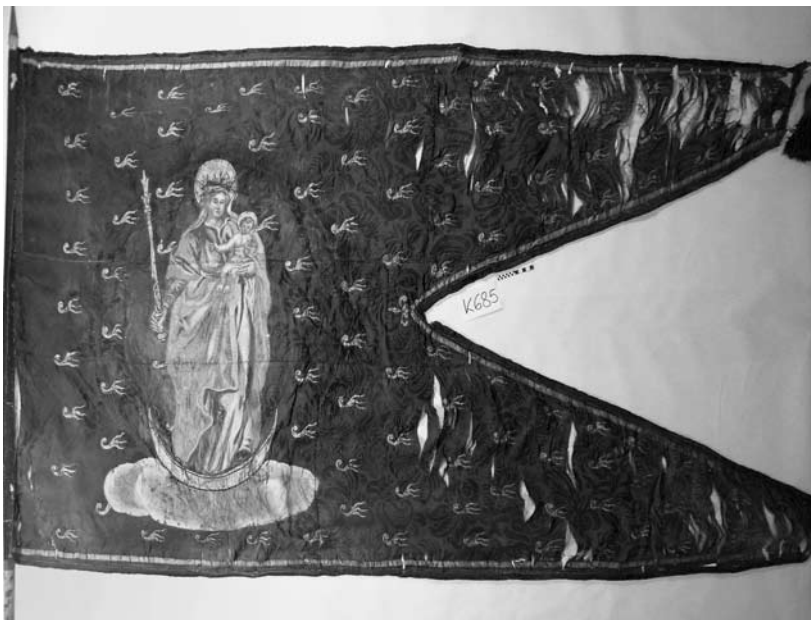
⁷ Hasonló hozzá az 1635-ös belovárköroői huszárok számára készült zászló. Ennek anyaga vörös karmazsindamaszt, lapja ugyanilyen színű selyemdamasztból készült, beszótt virágmintás zászlódarab, amelynek egyik oldalára az arany sugarak által körülvelt Patrona Hungariae alakját festették, felette töredékes felirat: „... (MA) RIA PATRONA H (UNGARIAE) ...”, a másik oldalon Magyarország címere látható egy töredékes felirattal: „... (D) EUS ET CAE. ...”. Ma a körmendi gyűjtemény őrzi, de az ezredéves kiállításra a fővárosba hozták. (Lásd SZENDREI, 1896, 265.)

18. kép Esterházy Krisztina, sz. Nyáry bárónő halotti zászlója (1645).

19. kép Gróf Esterházy László halotti zászlója (1652).

20. kép Szűz Mária a K685 katalógusszámon jegyzett zászló egyik oldalán.

21. kép A K685 katalógusszámon jegyzett zászló másik oldala (1666).

Különösen értékesek azok a fraknoi vár zászlógyűjteményében⁸ található, nagy részben a 17. században készített hadizászlók, amelyeket az Esterházy hercegek különböző fegyveres alakulatai, bandériumai hordoztak a csatában. Néhányat közülük az 1896-os millenniumi kiállításon is bemutatnak, ezt követően azonban nem szerepeltek a nyilvánosság előtt (SZENDREI, 1896.).

A 16–17. századi királyi hadizászló színei sokfélék, tele különböző képekkel, szimbólumokkal, színes lángnyelvekkel és feliratokkal. Csak az előlapjuk volt állandó, vagyis a sasos, birodalmi címer, amelynek Magyarország címere már csak az egyik alkotórészévé süllyedt. Ezeket a zászlókat nem hazánkban, hanem Ausztriában készítették (TOMISA, 1998, 15.).

A zászlók nagy része Máriás zászló, vagyis különböző Mária-ábrázolások díszítik. Az Esterházy-csapatok zászlója volt az a stilizált virágokkal beszótt 1666-os keltezésű, fecskefarkú, vörös damasztból készült, apró lángnyelvekkel díszített zászló, amelynek egyik oldalán Szűz Mária kezében jogarral, karján a gyermek Jézussal látható, Jézus pedig bal kezében országalmát tart. (Mária alakját halványan virág-koszorú övezi.) A másik oldalán az Esterházy-család címere, felette arany betűs rövidítések láthatók.⁹

Valószínűleg a 17. században készült az a fecskefarkú zászló, amely bordó damasztból van. Stilizált nagy levél- és virágdísszel beszöve, arany lángnyelvek vannak ráfestve. Egyik oldalán a magyar címer látható, a koronát (amely még az eredeti állapotában van festve) két angyal tartja. (22. kép) A zászló másik oldalán a holdsarlón álló Szűz Mária, jobbában jogar, fején korona, feje körül glória. Baljában a gyermek Jézust tartja, akinek feje körül szintén glória látható (23. kép). Az ábrázolás körül „PATRONA HUNGARIE” felirat olvasható.¹⁰

Mint az előzőekben már utaltunk rá, a Szent Mihály és Szent György tisztelet Lászlóéval együtt a határvidékeken volt jelentős.

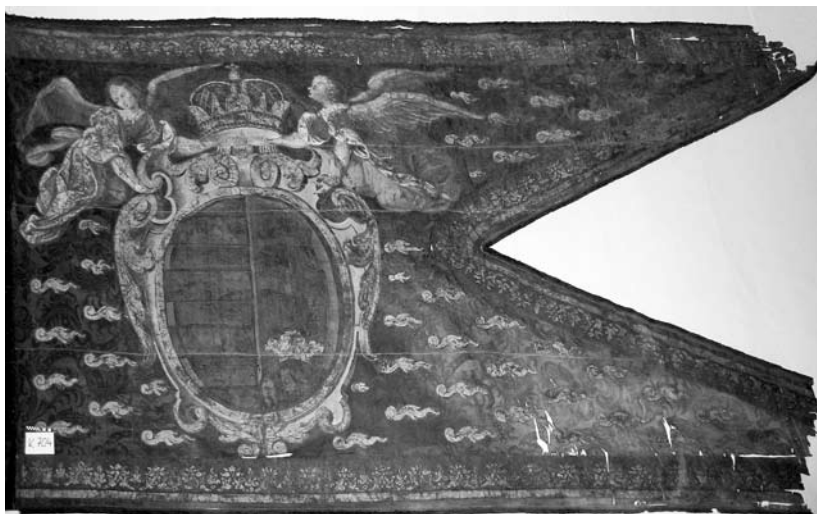
Szent Mihályt ábrázolja – kezében karddal, amint lábával a gonoszt jelképező sárkányra tapos – az a 17. századi zászló, amely vörös damasztból készült, és arany lángnyelvek díszítik. A zászló alján „Fide Deo” felirat¹¹ (24. kép).

⁸ Itt mondok köszönetet Mag. Dr. Florian Thaddäus Bayer úrnak, a fraknoi vár zászlógyűjteménye helyettes vezetőjének, hogy a gyűjteményben való kutatást számomra lehetővé tette, sőt munkámat külön fotóanyaggal is segítette.

⁹ Az arany betűs rövidítések: „C(OMES). P(AULUS). E(STERHÁZY). D(E). F(RAKNÓ).”, majd fekete betűs rövidítések: „R(EGNI). H(UNGARIAE). P(ALATINUS).”, alatta arany színű évszám „1666”, ennek utolsó két számjegye feketével „87”-re van javítva. Mindkét oldalon arany szegély, vörös rojt. A szárnyak vége sárga damaszt, lángnyelvekkel, bojtjal, a zászló mérete 132 x 258 cm (Fraknóban őrzik; lásd SZENDREI, 1896, 619.).

¹⁰ A zászló szélén aranyozott stilizált levél- és virágdíszes szegély van. A szabad széleken rojt, alul két vörös bojt. A zászló mérete 365 x 186 cm (Fraknóban őrzik; lásd SZENDREI, 1896, 306–307.).

¹¹ A fraknoi vármúzeum zászlótárolójában K713 katalógusszámon található zászló, fönt SOLI DEO GLORIA felirat [Egyedül Istené a dicsőség], alatta FIDE...DEO felirat [Hűséggel...Istennek].

22. kép A K704 katalógusszámon jegyzett zászló egyik oldalán a magyar címert látható.

23. kép A K704 katalógusszámon jegyzett zászló másik oldalán Patrona Hungariæ.

Ugyancsak a 17. századból való az a piros selyemdamaszt zászló is, melynek előlapján sárkányölő Szent György olajfestésű képe díszlik. A korona és kettős kereszt azt jelképezi, hogy György a kereszténységet védelmezi a pogányság (török) ellen¹² (25. kép).

¹² A fraknói vármúzeum zászlógyűjteményében K705 katalógusszámon szerepel az a fecskéfarkas, „piros selyemdamaszt zászló, amely két ágban végződik, piros selyem rojttal, egy fehér és egy piros selyem bojttal ellátva. A zászló fanyele kovácsoltvas lándzsába vég-

24. kép Szent Mihály a K713 katalógusszámon jegyzett zászlón.

25. kép Szent György a K705 katalógusszámon jegyzett zászlón.

zöldik, rajta áttört 'MARIA' monogram. Előlapján a sárkányt öld Szent György olajfestésű képe, előtte az apostoli kereszt és a magyar szent korona, a kép felett 'PRO VIRGINE' felirat. A zászló mérete 416 x 189 cm" (SZENDREI, 1896, 359–360.).

A zászló hátoldalán a holdsarlón álló Szűz Mária, fején korona, feje körül glória. Jobbjában a gyermek Jézus, baljában jogar. Jézus feje körül gló-

26. kép Szűz Mária a K705 katalógusszámon jegyzett zászló hátlapján.

ria, jobbát felemeli, baljában országalma (26. kép).

Jelen dolgozat keretei között nem törekedhettünk teljességre. Célunk az volt, hogy a burgenlandi, főként magyar vonatkozású szakrális emlékekre a figyelmet ráirányítsuk. Minthogy a magyar vonatkozású épített és tárgyi emléktanyag teljes körű fölgyjűjtése és dokumentálása eddig még nem történt meg, ezt a hiányt további kutatómunkával az eljövendőben pótolni kell.

HELYNÉVMUTATÓ¹³

Alsómedves – Grossmürbisch, A
Alsóőr – Unterwart, A
Alsópulya – Unterpullendorf, A
Barátudvar – Mönchhof, A
Boldogasszony – Frauenkirchen, A
Féltorony – Halbturm, A
Fraknó – Forchtenstein, A
Füles – Nikitsch, A
Kisboldogasszony – Kleinfrauenhaid, A

¹³ A helynévmutatóba kizárólag a Burgenland területén található helységneveket vettük föl.

Kismarton – Eisenstadt, A
 Lajtafalu – Potzneusiedl, A
 Lajtapordány – Leithaprodersdorf, A
 Lajtaszék – Stotzing, A
 Léka – Lockenhaus, A
 Lorettom –Loretto, A
 Márcfalva – Marz, A
 Máriafalva – Mariasdorf, A
 Nagyfalva – Mogersdorf, A
 Nagymarton – Mattersburg, A
 Nagyszentmihály – Grosspetersdorf, A
 Nagyszombat – Trnava, Slo.
 Nemesvölgy – Edelstal, A
 Németújvár – Güssing, A
 Nezsider – Neusiedl am See, A
 Nyulas – Jois, A
 Órisziget – Siget i.d. Wart, A
 Pándorfalu – Parndorf, A
 Pátfalu – Podersdorf am See, A
 Pinkamiske – Mischendorf, A
 Rohonc – Rechnitz, A
 Ruszt – Rust, A
 Savanyúkút – Bad Sauerbrunn, A
 Sopronkertes – Baumgarten, A
 Sopronszentmárton – Markt Sankt Martin, A
 Sopronnyék – Neckenmarkt, A
 Vasvörösvár – Rotenturm an der Pinka, A
 Védény – Weiden am See, A
 Völgyfalu – Zillingtal, A
 Zurány – Zurndorf, A

IRODALOM

APOR Péter

1736/1972 *Metamorphosis Transylvaniæ, azaz Erdélynek változása*. Budapest, Gondolat Könyvkiadó.

BALASSA Iván

1989 *A határainkon túli magyarok néprajza*. Budapest, Gondolat Könyvkiadó.

BARNA Gábor

1990 Adatok az alsóőri magyarok búcsújárásához. In: FEJŐS Zoltán – KÜLLŐS Imola (szerk.): *Vallásosság és népi kultúra a határainkon túl*. 246–256. Budapest, Magyarságkutató Intézet.

- BÁLINT Sándor
 1973 *Karácsony, húsvét, pünkösd. A nagyünnepek hazai és közép-európai hagyományvilágából.* Budapest, Szent István Társulat.
 1977 *Ünnepi kalendárium I–II.* Budapest, Szent István Társulat.
- BÁLINT Sándor – BARNA Gábor
 1994 *Búcsújáró magyarok. A magyarországi búcsújárás története és néprajza.* Budapest, Szent István Társulat.
- CSOMA Zsigmond
 1984 A magyar anyagi kultúra és népi társadalom kutatása Ausztriában (1970–1981). In: MÁTÉNÉ SZABÓ Mária Rózsa (szerk.): *A határainkon kívüli magyar néprajzi kutatások.* 199–207. Budapest, Tudományos Ismeretterjesztő Társulat.
- CSÚRY Bálint
 1973 Az ausztriai (burgenlandi) magyar szórványok. In: DIÓSZEGI Vilmos (szerk.): *Népi Kultúra – Népi Társadalom.* Az MTA Néprajzi Kutató Csoport Evkönyve VII. 119–135. Budapest, MTA Néprajzi Kutatócsoport.
- GUGITS Gusztáv
 1955 *Österreichs Gnadenstätten in Kult und Brauch Ein topographisches Handbuch zur religiösen Volkskunde in 5 Bänden I–II.* Wien.
- HÁZY Jenő
 1958 *Die Kanonische Visitation des Stefan Kazó Archidiakon von Eisenburg (Vasvár) in Burgenland. Teil des Komitates Eisenburg in den Jahren 1697–1698.* Burgenlandische Forschungen 37. Eisenstadt.
- JORDÁNSZKY Elek
 1836 *Magyar Országban, 's az ahhoz tartozó részekben lévő Bóldogságos Szűz Mária kegyelem' képeinek rövid leírása.* Posonban, Belnay örökösének betűivel. Faximile kiadás 1988, Budapest, Akadémiai Kiadó.
- KÓSA László – FILEP Antal
 1975 *A magyar nép táji történeti tagolódása.* Budapest, Gondolat Könyvkiadó.
Magyar Törvénytár 1526–1608. évi törvénycikkek. 1899. Budapest, Franklin.
- NÉMETH Adél
 2003 *Burgenland.* Győr, Széchenyi Nyomda Kft.
- SZENDREI János (szerk.)
 1896 *Magyar hadtörténelmi emlékek az Ezredéves Országos Kiállításon.* Budapest.
- TOMISA Ilona
 1998 „... együtt a processiot ... járják” *Körmeneti zászlók Magyarországon.* Budapest, Magyar Tudományos Akadémia.
- TRIEBER Ladislaus
 1977 *Di Obere Wart Oberwart.* Wien.

BUILT AND MATERIAL HERITAGE OF THE SAINTS' CULT IN BURGENLAND

The paper deals mainly with the built and object relics in the former West-Hungary (Burgenland is a province of Austria since 1921) and examines the background of the related beliefs and native customs that are still available for collection.

The emphasis is mainly on the heritage of Saint Stephen (969–1038) and Saint Ladislav. (1046–1095). These two Hungarian kings and saints, who were the most outstanding guardians of the frontier of the country, strengthened the fighting spirit of the mediaeval home defence. Similarly, St. Florian is also a respected saint, who was born in this territory, just as well as St. Martin, the protector of the poor people. Several churches, pictures, sculptures and flags bear witness to the general reverence to these personalities.

Considerable appreciation is owed to the landlords of this area; the reverence to Virgin Mary is also deep-rooted in this region. The most significant pilgrimage destinations are Loretto and Frauenkirchen; these places attract many pilgrims even nowadays. The comprehensive investigation of the relics of this area is a task of the future generations.